

הנושא: לימוד נביאים אחרונים אגב לימוד נביאים ראשונים.

בזמן שקיימת אפשרות יש לצרף ללימוד פרק זה את ספרי הושע עמוס ומיכה, שעל ידם אפשר להכיר יותר את הרקע למאורעות הזמן, וללמוד על הדרישות שעמדו לפני ממלכת ישראל כתנאי להמשך קיומה. בכל אופן כדאי ללמוד מבחר קטן מספרים אלו.

הושע פרק ד פסוק א. מהדרישות הנזכרות בנבואה זו על אמת, חסד, ודעת אלקים, מובן מאליו שהיתה אפשרות לדרוש דברים כאלה. לציבור גס ומושחת אין אפשרות לדבר על כך. לעומת זאת כל האשמות שבפסוק ב נאמרו בלשון יחיד, משום שהיו תופעות בודדות בלבד.

"וענה גאון ישראל בפניו" (הושע ה ה), "וחסדכם כענן בקר" (שם ו ו), "לי יזעקו אלקי ידענוך ישראל" (שם ח ב), זה מעיד על גדולת ישראל, על מעשי החסד שלהם, ועל טענותיהם כי הם עובדים את ה' ויודעים אותו, ובדברי הנביאים הם רואים טענות מופרזות ודרישת עליונות מיוחדת.

בספר עמוס יש להבליט כי כל הדרישות שבפרקים ד-ז הן מסוג זה שרק לפני ציבור רם המעלה אפשר להציגן. לא היתה כל אפשרות לדבר דברים מעין אלו בארצות הגויים סביב. יש להבליט את העובדה שירבעם השני לא הגיב כלל על דברי הכהן מבית אל ששלח אליו לומר כי עמוס קשר עליו). בגמרא נאמר שירבעם השיב שיש לעמוס כל הזכות לדבר בשם ה' ואין להפריע לו.

ממיכה יש להדגיש את פרק ו, שאינו יכול להיות מופנה אלא לציבור בעל אחריות משובחת. "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך" (שם פסוק ח), ועוד.

פרק טו נושא ראשון. פסוקים א-ז.

הנושא: מלך גדול על ארץ מזועזעת (עוזיהו).

מחנך: אנו מתייחסים היום לא רק לבני שבט יהודה ובנימין. יש בינינו מכל השבטים שנצטרפו למלכות יהודה בזמנים שונים. חלק הצטרף מיד לאחר פילוג הממלכה (דברי הימים ב' יא טז), חלק חזר בימי יאשיהו (ערכין יב). הם הצטרפו לגולים מיהדה אשר גלו לאותה ארץ שהם גלו אליה ונקראה בימים ההם – אשור. הם אף חזרו עמהם בעת הכרזת כורש (סדר עולם, רש"י בעזרא ב סד). אולם מאת שהתחלנו להקרא כולנו בשם יהודים, אנו לצד ממלכת יהודה, ועשרת השבטים נראים לנו כמעט כמדינה של שונאים שלנו, אף כי בלי ספק רבים מאיתנו הם מן השבטים האחרים.

לשם הבנת ההיסטוריה זה מזיק מאד. עלינו לשאול את עצמנו, מה היינו חושבים אילו חיינו אז. איך היינו מסתכלים על ממלכת יהודה?

תלמיד אחד: כעל ממלכת מיעוט, פורשים מכלל ישראל.

תלמיד שני: אבל הלא בית המקדש היה אצלם.

תלמיד שלישי: הם לא הודו שהוא קדוש בקדושה של בית המקדש, מאחר שאינו של כלל ישראל.

תלמיד רביעי: הם טענו שעל יהודה למסור את ירושלים ובית המקדש לכלל ישראל, וימליכו שם מלך שייבחר על ידי העם.

מחנך: הסיסמה האיומה ביום הראשון של הפילוג היתה "אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי וגו' עתה ראה ביתך דוד" (מלכים א' יב טז). גם המלך וגם בית המקדש הם של בני יהודה בלבד. מחשבה זו הלכה והעמיקה, ואף אנשי יהודה ומלכיה התחילו לחשוב כן.

ירמיה מקצר לספר על עוזיהו. עזריה המלך שנקרא גם בשם עוזיה, היה אחד המלכים הפעילים ביותר, כמו שמתואר בדברי הימים ב' פרק כו ופרק כז. הוא השני אחר שלמה שבנה ופיתח את אילת וכל הנגב. פעולותיו לא היו לדורות ולא נאמר בנבואה לכתוב אותן. הוא גם חטא חטא גדול כתוצאה מן המצב. בגלל סיבות לא ברורות לנו כל כך, אבל מתוך כוונה לשם שמים, הוא עלה על המזבח להקריב קרבן. יש לשים לב יפה לך שאם בית המקדש אינו אלא במה, גם לבלתי כהנים מותר להקריב בו. אולי עשה זאת בכוונה כדי לקרב את לב אנשי ממלכת ישראל אליו, שלא יראוהו כפורש מן הציבור וכמטיל דופי בבמות הרבות שבארץ.

בימיו גם נעשה מפקד משותף ביהודה וישראל (דברי הימים א' ה יז), לומר ששתי המלכויות – עם אחד הן.

גם על זה אין ירמיה מספר. הוא רק רומז. ראו מה כתוב בפסוק ד.

תלמיד: שהעם מקטיר בבמות.

מחנך: ומה כתוב אחרי זה?

תלמיד: שעוזיהו או עזריה נצטרע.

מחנך: ירמיה אינו אומר למה, מפני כבודו של מלך גדול זה, ומפני שבזמן שכתב את ספרו, זה כבר לא היה חשוב. אז כבר כולם הכירו בקדושת בית המקדש (הם ביקשו להרוג את ירמיה שאמר כי בית המקדש יחרב, מפני שחשבוהו למחלל הקודש ומזלזל במקום משכן השכינה). אבל עזרא כתב את הדבר. עוזיהו עלה להקריב על המזבח מפני שרצה להיות ככלל העם הסבורים כי הבמות מותרות ואין בית המקדש שייך לכלל ישראל.

באותה שעה נצטרע עוזיהו. בדברי הימים (א' כו יח) מתואר מה שאירע באותה שעה בארץ, שמונים כהנים בני חיל נכנסו בזעף לבית המקדש "ויאמרו לו לא לך עוזיה להקטיר לה' כי לכהנים בני אהרן המקדשים להקטיר, צא מן המקדש!".

בספר ישעיה בפרק ו ובפרק ז מתואר מה נעשה אז בשמים. הראו לישיעה כי ה' יושב בשמים על כסא רם ונישא ושוליו מלאים את ההיכל (פסוק א). בני ישראל הוזהרו כי בית המקדש הוא קדוש, וכן מלכות בית דוד, והעם חייב להתאחד מסביב לבית דוד (ראה המבואר ב"דעת סופרים" שם).

המלך נצטרע, ירד מעל המזבח, ובנה לו בית בבית הקברות, ושם מת. במשך הימים שישב שם שפט את העם בנו יותם, שהיה צדיק גדול מאד, אבל לא היה בידו לשנות את המצב.

כדי לרכז לנו את העניינים נצרף בשיעור זה את הפסוקים האחדים הכתובים להלן (טו לב-לח) על מלכות יותם בן עוזיהו. בזה נסיים תקופה במלכות יהודה. במות יותם מתחילה תקופה חדשה, שבה משתנה המצב בהחלט, בגלל עליית האשורים והתמוטטות המצב הפנימי.

מאחר שאנו מסיימים עתה תקופה מימי הבית הראשון, נעשה חשבון כמה שנים היא ארכה. אבקש מכם לעשות זאת ולהשתמש בכללים שלמדנו - נזכור רק מספרים עגולים בערך, נדלג על שמות העלולים לבלבל, לפעמים נכלול אב ובנו ביחד. בבקשה.

תלמיד: רחבעם ובנו יחד עשרים שנה, אסא ארבעים ואחת שנה, יהושפט ובניו וכלתו כארבעים שנה, מלכי יהודה לאחר חידוש הממלכה על ידי יהויאדע כמאה ועשרים שנה, בסך הכל כמאתים ועשרים שנה.

מחנך: בכל כיתה אני מוצא לפחות תלמיד אחד מוכשר במיוחד למספרים, שיוכל לחשב כמוך את מספרי השנים. עתה אני מציע לכולכם לשנן בצורה זו: מכיבוש הארץ עד סוף ימי שלמה כחמש מאות שנה (בשנת 2964 למנינו 797 לפני הדעות החילוניות 922 לפני הדעות החילוניות). מפילוג הממלכה עד התקופה המבולבלת שבימי אחז יותר ממאתים שנה. בסך הכל כשבע מאות שנה. המדובר הוא כשאנו מונים לממלכת יהודה.

אם נמנה למלכות ישראל יהיה הסדר כזה, עד פילוג הממלכה כחמש מאות שנה, מירבעם הראשון עד ירבעם השני יותר ממאתים שנה, בסך הכל כשבע מאות שנה.

הערה למחנך: אלו הם המספרים לפי כל המפרשים, על פי הברייתא של סדר עולם, ספר הכרונולוגיה שלנו אשר סודר על ידי התנא רבי יוסי. כפי שכתבנו לעיל בסוף פרק ב של מלכים א', מופיעים בספרי הסטוריה חילוניים או אפילו דתיים בלתי מוסמכים, תאריכים אחרים, המתאימים לדעות החילוניות. אנו חוזרים על כך בקיצור: סוף הימים של ממלכת ישראל בתקפה הוא ירבעם השני, שמת בערך בשנת 3152 למנינו, 609 לפני החשבונות החילוניים הוא בשנת 786 (זאת אנו מזכירים רק כדי שלא יטעו בכך).

נושא שני. פסוקים ח-לא.

הנושא: ארבעים שנות התפוררות ממלכת ישראל.

מחנך: ארבעים שנה ארכה גסיסת מלכות ישראל, שנסתיימה במצור של שלוש שנים על עיר הבירה שומרון. נביאים גדולים היו בימים ההם, שהצילו הרבה אנשים יחידים והכינו קצת את עשרת שבטי בני יעקב לגלותם הארוכה.

אולם התנאים המדיניים המסובכים עם עליית ממלכת אשור, שבנתה אימפריה גדולה והאמינה כי היא לעולם תעמוד – הביאו בלבול מזעזע בכל חלקי עם ישראל. עשרת השבטים לא עמדו בנסיון, וגלו גלות שאין לה הסטוריה. יהודה נפלה נפילה פנימית פעמים אחדות וחזרה וקמה עד שגם היא גלתה, גלות שיש לה הסטוריה, הווה, ועתיד.

נקרא פרק זה, ולאחר מכן נסכם אותו בקיצור.

לאחר הקריאה ישאל ה**מחנך**: ראשית כל אני רוצה לרשום על הלוח את שמות המלכים בקיצור נמרץ, כמו שעשינו עד עתה.

תלמיד אחד: מנחם בן גדי ובנו שתים עשרה שנה, פקח בן רמליהו עשרים שנה, הושע בן אלה – לא כתוב כאן.

תלמיד שני: דילגנו על זכריה בן ירבעם ושלום.

מחנך: זה לא איכפת לי, כדאי לזכור שבתחילת תקופת ההתפוררות של מלכות ישראל היה זוג מלכים שימי מלכותם יחד אינם מגיעים לשנה אחת. להלן נראה שהושע בן אלה מלך תשע שנים כנציב של האשורים ותשע שנים כעצמאי.

סך הכל של תקופת ההתפוררות קצת יותר מארבעים שנה.

מחנך: במה אפשר להסביר את העובדה המוזרה שבנו של מלך גדול כירבעם השני נהרג "קבל עם" (פסוק י) ואין איש מפריע ומגין עליו?

תלמיד אחד: כנראה לא היה איש מוכשר.

תלמיד שני: זה עוד לא מצדיק. אם משפחת המלוכה טובה היא, יש להמתין שמא יצא ממנה איש טוב. אני חושב שזה היה רק בגלל הגזירה משמים, כמו שכתוב בפסוק יב.

מחנך: כל דבר הוא בגזירת שמים, אבל תמיד יש לו גם סיבה טבעית, במקרים אחדים הגזירה היא העיקר והסיבה הטבעית טפלה לה, ובמקרים אחרים הסיבה הטבעית היא העיקר והגזירה משמים אינה מורגשת בגלוי. אני מסכים שבמקרה זה הגזירה היתה העיקר. אבל צריך היה להיות גם איזה נימוק טבעי. אולי תוכלו לשער מה זה היה?

תלמיד: אולי באמת לא כל כך טוב היה בממלכה והיו רבים בלתי מרוצים.

מחנך: אתה מכוון קצת לאמת. אם תלמד יפה את הספרים הושע עמוס ומיכה, תראה שהיה בארץ הרבה עושק, לא עושק פשוט גס, אלא מה שנחשב עושק לעם ישראל, היה העדר חסד אמת ודעת אלקים, היתה להיטות אחר תאוות, תאוות ממון, דרישה לחיי מותרות, כל אלה חטאים חמורים לעם ישראל. דברים אלו גרמו לאי שביעות רצון בארץ. המלך כנראה הואשם בזה שאינו פועל לשינוי פני הדברים, ומרשה לחלק מן העם להתעשר על חשבון החלק השני. אפשר להרגיש זאת גם מדברי הנביאים, אמנם שם מואשם העם לא פחות מן המלך. אבל טבעי הדבר שבמקרים כאלה כל אחד רואה את רעהו אשם. על רקע זה נהרג, כנראה, המלך, ואיש לא הגן עליו, כי רוב העם היה בלתי מרוצה ממנו.

ראו עתה אלו גורמים מדיניים יכולים היו להיות למאורעות האחרים?

תלמיד: הכיבוש האשורי.

מחנך: נכון. לא רק הכיבוש עצמו, אלא גם מה שקדם לו. במקרים דומים להתפשטות האשורים ורצונם לבנות להם אימפריה עומדים כל העמים בסביבה לפני שאלה – האם להתנגד או להיכנע, ואם להתנגד עם מי יש להתאחד כדי לנהל את המאבק.

בספר ישעיה (ז א) אנו רואים כי פקח בן רמליהו עושה ברית עם הארמים וכנראה רוצה להכריח גם את יהודה להצטרף אליו.

הושע בן אלה שהרג את פקח, מולך תשע שנים כנציב של מלך אשור, משמע שהיה נגד הברית עם הארמים לשם מלחמה באשורים. לבסוף גם הוא מרגיש כי אין טעם להשלים עם האשורים, אולי תוכלו לראות מתוך הספר מה יכול להיות הנימוק העיקרי נגד כניעה כזאת?

תלמיד אחד: האשורים מגלים את העם מן הארץ, ובכך איזו תועלת יש בשלום אתם?

תלמיד שני: אולי אירע כן רק בזמן שלא נכנעו לאשורים. אילו נכנעו להם לא היו גולים.

מחנך: להלן (ז כד, יח לב) נלמד שהיתה לאשורים תכנית של ממלכה גדולה, שבה יבוטלו העמים הקיימים בשעה זו. דבר זה הם אמרו לסדר על ידי חילופי האוכלוסין, דבר זה ינתק את הקשר של התושבים למקומות מגוריהם ואז יהיו קלים יותר להשתלב בממלכה הכללית. האשורים ביצעו דבר זה באופן יסודי, עד שאמרו בגמרא שלאחר ימים אלו שוב לא היו צריכים לחשוש לאיסורים שבתורה על העמונים והמואבים לבוא בקהל ישראל, כי בא סנחריב ובלבל את כל הארצות ושוב אין יודע מי שייך לעם זה או לעם אחר.

יתכן מאוד כי זו היתה הסיבה שגם הושע בן אלה החליט למרוד באשורים ולהילחם אתם עד הסוף, במקום ללכת לגולה.

תלמיד: האם לא טוב יותר ללכת לגולה מאשר למות?

מחנך: אנו נראה להלן בסוף הספר ובספר ירמיה שאכן כך טען ירמיה בשם ה', שיקבלו עליהם ישראל את עול הגלות וישארו בחיים. אבל היו אנשים רבים בישראל וביהודה, כנראה רוב העם, שבחרו את המות מאשר לצאת לגולה. אף בנבואות ירמיה נמצאות המילים המזעזעות: "אל תבכו למת וגו' בכו בכך להולך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו" (כב יד).

ראו את מי הגלו ראשונה?

תלמיד: בפסוק כט כתוב על הערים הצפוניות של הארץ.

מחנך: נכון, בפעם הזאת הגלה את נפתלי, חלק גדול מזבולון - אבל לא כולו (ראה ישעיה ח כג), וגם חלק מעבר הירדן. בספר דברי הימים נאמר שגם כאשר עלה פול מלך אשור (שכתוב עליו בפסוק יט), הגלה את רוב תושבי עבר הירדן. עשרת השבטים לא גלו בבת אחת, אלא בשלש פעמים.

עתה ראו איזה ביטוי מיוחד נאמר על צורת הכיבוש של האשורים?

תלמיד: פסוק יט מתחיל בצורה משונה "בא פול מלך אשור". גם בפסוק כט כתוב "בא תגלת פלאסר".

מחנך: נכון. צבא אשור היה גדול וחזק, כפי שמתאר אותו ישעיה (ה כו-ל ועוד). הוא כבש ארצות רבות בקלות רבה. הוא צריך היה רק לבוא ומיד הכל נופל לידו. להלן בפרק יז עוד נלמד קצת דברי סיום על ממלכת ישראל.

פרק טז נושא ראשון. פסוקים א-כ.

הנושא: חיפוש שם לנושא בעזרת התלמידים.

מחנך: קשה מאוד למצוא נושא מתאים לפרק זה. נשתדל לעשות זאת בנפרד. נקרא קטעים קטעים. תחילה ניתן שם נושא לקטעים. לאחר מכן גם לפרק כולו.

מהו שם הנושא שתתנו לעשרים הפסוקים הראשונים?

תלמיד: בן עשרים בראש המלכות בתקופה קשה.

מחנך: נושא די טוב. נראה מה נאמר על צעיר זה בראשית ממלכתו?

תלמיד אחד: שלא עשה את הישר בעיני ה' כדוד.

תלמיד שני: בפסוק ג כתוב שעשה את הגרוע ביותר, שהעביר את בנו באש. אם כן למה נאמר שלא עשה את הישר בעיני ה' כדוד, צריך היה להיות כתוב שעשה את הרע הנורא ביותר? כיצד ניתן לדמותו לדוד?